

sürdü. Bu arada Tunus'u almayı hedefleyen komşusu Benî Hilâl'in Riyâh koluna mensup Muallaka Emîri Muhriz b. Ziyâd ile iş birliği yapmasından korktuğu şehrin kadısı Ebû'l-Fazl b. Ca'fer'i oğlu ve yeğeniyle birlikte öldürttü. 552'de (1157) yeni bir tehlike belirdi ve İfrîkiye'ye girerek Bicâye ve Kostantine'yi ele geçiren Muvahhidî ordusu Tunus'u da kuşattı. Ancak Muallaka Emîri Muhriz'in ortak düşmanlarına karşı yardıma gelmesi üzerine bir süre için tehlike uzaklaştırıldı. İki yıl sonra Emîr Abdullah öldü ve yerine yeğeni Ali b. Ahmed b. Abdülazîz geçti. Aynı günlerde Muvahhidîler Tunus üzerine tekrar kuvvet gönderdiler. Bunun üzerine şeyhlerden oluşan bir heyet Muvahhidî kumandanı Abdülmü'min'in karar-gâhına giderek barış istedi. Abdülmü'min önce bu isteği reddettiysen de daha sonra onlara eman verdi. Emîr Ali de ailesiyle birlikte Mağrib'e doğru yola çıktı, fakat yolda öldü; böylece Horasânî hânedanının ikinci dönemi de sona erdi (554/1159).

Horasânîler Tunus'un gelişmesine önemli katkılarda bulundular. Onların zamanında şehrin limanı canlandı ve Arvupa ile ticarete yeni bir dönem başladı. Bunun başlıca sebepleri, yol güvenliği kalmadığından kara ticaretinin tamamen durması ve Sicilya'nın Normanlar tarafından işgalinden sonra Avrupa deniz ticaret filolarının gelişmesidir. Benî Hilâl'in Kayrevan'ı ele geçirmesinden sonra oradaki yahudiler şehri terk ederek Tunus'a göçtüler. Tunus, yıkıntılardan ibaret kalan Kayrevan ile Araplar'ın ve hristiyanların rahatsız ettiği Mehdiye'nin yanında iktisadî açıdan önemli bir şehir haline geldi. Ayrıca siyasî bir merkez olması sebebiyle İfrîkiye'nin hristiyan Batı'ya açılan penceresi konumuna yükseldi. Horasânîler Araplar'la ticarî ilişkiler kurdular; hububat, bal ve yağ gibi gıda maddeleri aldıkları bedevîlere silâh ve kumaş satıyorlardı. Şehrin imarına, özellikle Zeytûne Camii başta olmak üzere mimari eserlerin tamir ve bakımına itina gösterdiler. Zeytûne Camii'nin harmindeki mihrap yönünde yer alan iki sütun Horasânî tarzını hâlâ korumaktadır. Ağlebîler zamanında altı olan kapı sayısı onlar tarafından on ikiye çıkarıldı. Minarenin hizasındaki kapının üzerinde bulunan kitâbede Abdülhak b. Abdülazîz'in adı anılmaktadır. Horasânîler'den kalan bir eser de Emîr Ahmed'in yaptırdığı sarayın müştemilâtından bulunan Câmiu'l-kasr'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hamdîs, *Divân* (nşr. C. Schiaparelli), Roma 1897, s. 108-111; İbn Haldûn, *el-İber*, VI, 163-165; a.e.: *Histoire des berbères et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionale* (trc. de Slane), Paris 1982, II, 29-33; G. Marçais, *Les arabes en Berbérie*, Paris 1913, s. 120-121, 159, 168, 178; Abdülazîz ed-Devlâtî, *Medinetü Tûnis fi'l-'ahdi'l-Hafşî*, Tunus 1981, s. 46-49; Muhammed Azîz b. Âşûr, *Câmi'u'z-Zeytûne*, Tunus 1991, s. 28; Hâdî Rûcî İdrîs, *ed-Devletü's-Şanhâciyye: târihu İfrîkiyye fi 'ahdi Benî Zîrî* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1992, I, 310-314; a.mlf., "Banû Khurasan", *El²* (Fr.), V, 61-63; G. Yver, "Horasanîler", *İA*, V/1, s. 562; Robert Brunschwig, "Tunus", a.e., XII/2, s. 62.

AHMET KAVAS

HOROVITZ, Josef (Chajim) (1874-1931)

Alman şarkiyatçısı.

Almanya'nın Lauenburg şehrinde doğdu; yahudi tarihçisi haham Markus Horovitz'in oğludur. Marburg ve Berlin üniversitelerinde Doğu dilleri okudu ve bu sırada Eduard Sachau ve Jacob Barth ile sıkı ilişkiler içinde bulundu. 1898'de Vâkıdî'nin *el-Meğâzî'si* üzerine hazırladığı *De Waqidii libro qui Kitâb al-Magâzi inscribitur* adlı çalışma ile doktor unvanını aldı; 1902'de Berlin Üniversitesi'nde doçent oldu. 1905-1906'da Leone Caetani'nin isteğiyle kütüphanelerdeki Arapça yazma eserleri incelemek üzere İstanbul, Mısır, Filistin ve Suriye'ye gitti; bu gezinin ikinci amacı da Filistin'deki İslâm fetihlerinin topografik meselelerini araştırmaktı. Dönüşünde yazmalarla ilgili çalışmalarını *Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprache*'ta yayımladı; derlediği tarihî topografik bilgiler ise Caetani'nin *Annali*'sinde kullanıldı. 1907'de Hindistan'ın Aligarh şehrindeki Muhammadan Anglo Oriental College'da ilk Avrupalı Arapça profesörü olarak görev aldı. Ayrıca burada hükümet adına İslâmî kitâbeler üzerinde incelemelerde bulundu ve bu vesileyle Hindistan'da İslâmîyet konusunda eserler yazdı. I. Dünya Savaşı çıkınca Alman vatandaşı olduğu için gözaltına alındı; ancak kısa bir süre sonra serbest bırakıldı. Ülkesine dönünce yeni kurulan Frankfurt Üniversitesi'ne girdi ve buranın Sâmî diller kürsüsünde Tevrat tefsiri, Talmudik literatür ve İslâmîyat okutmaya başladı; 1920'de dekan oldu. Bu arada Kudüs'teki İbrânî Üniversitesi'nde Şarkiyat Enstitüsü'nü kurdu ve bir süre yöneticiliğini yaptı; 1925'te

te ilk derslerini verdiği bu üniversitenin aynı zamanda idare meclisi üyesiydi. Burada, Kur'an dilinin daha iyi anlaşılabilmesi için Câhiliye dönemi ve İslâm'ın ilk yıllarından Emevîler'in sonuna kadarki eski Arap şiiriyle ilgili bir lugat hazırlama ve Belâzûrî'nin *Ensâbü'l-eşraf*'ını neşretme işini başlattı. Ancak bu çalışmalar onun Frankfurt'ta ölmesi üzerine yarım kaldı (5 Şubat 1931).

İlk dönem İslâm tarihi, eski Arap şiiri ve özellikle hayatının son on yılını verdiği Kur'an tefsiri Horovitz'in hayatı boyunca ilgilendiği üç ana saha oldu; bunların dışında Hz. Peygamber'in hayatı ve binbir gece masalları hakkında da çeşitli araştırmalar yapmıştır. Fars dili ve edebiyatı alanında da uzman olan Horovitz birçok ilim adamının yetişmesine katkıda bulunmuştur. Horovitz, yahudi olmakla birlikte XX. yüzyılın ilk yarısında Filistin'deki yahudi-Arap anlaşmazlığında ara bulucuk yapmıştı.

Eserleri. 1. *De Waqidii libro qui Kitâb al-Magâzi inscribitur* (Berolini [Berlin] 1898). Doktora tezidir. 2. *Spuren griechischer Mimen im Orient* (Berlin 1905). 3. *Koranische Untersuchungen* (Berlin-Leipzig 1926). İki bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde Kur'an'da yer alan peygamber kıssaları ve diğer kıssalar üzerinde duran Horovitz, ikinci bölümde Kur'an'da geçen özel isimleri dil açısından ele alarak bunların menşei ve anlamlarını araştırmıştır. 4. *Die Hâşimijât des Kumait* (Leiden 1904). Kümeit b. Zeyd el-Esedî'nin *Hâşimiyât*'ının Arap şiiri ve Şîa hakkında bir mukaddime, Arapça metin, Almanca tercüme ve açıklamasıyla neşridir. 5. *İbn Sa'd, Kitâb at-Tabaqât al-kabir* (Biographien Muhammeds seiner Gefährten und der späteren Träger des Islams bis zum Jahre 230 der Flucht [I-VIII, Leiden 1904-1917]). E. Sachau'nun başkanlığında içlerinde Horovitz'in de bulunduğu bir heyet tarafından yayımlanmıştır.

Horovitz'in bazıları bir eser hacminde olan çalışma ve makalelerinin bir kısmı da şöyle sıralanabilir: "Aus den Bibliotheken von Kairo, Damaskus und Konstantinopel (Arabische Handschriften geschichtlichen Inhalts)" (*MSOS*, II/10 [1907], s. 1-68); "List of the Published Mohammedan Inscriptions of India" (*Epigraphia Indo-Moslemica*, I-II, Mysore 1909-1910 s. 30-144); "Zur Muhammedlegen-de" (*Isl.*, 5 [1914], s. 41-53); "Alter und Ursprung des Isnâd" (*a.g.e.*, 8 [1918],

s. 39-47); "Muhammeds Himmelfahrt" (a.g.e., 9 [1919], s. 159-183); "Biblische Nachwirkungen in der Sira" (a.g.e., 12 [1922], s. 184-189); "Das Koranische Paradies" (*Scripta Universitatis atque Bibliothecae Hierosolimitanarum [Orientalia et Judaica]*, I [Jerusalem 1923], s. 1-16); "Qur'an", (*Isl.*, 13 [1923], s. 66-69); "Jewish Proper Names and Derivatives in the Koran" (*Hebrew Union College Annual*, II [Cincinnati 1925], s. 145-227); "Bemerkungen zur Geschichte und Terminologie des islamischen Kultus" (*Isl.*, 16 [1927], s. 249-263); "The Origins of the Arabian Nights" (*IC*, I [1927], s. 36-57); "The Earliest Biographies of the Prophet and Their Autors" (a.g.e., I [1927], s. 535-559; II [1928], s. 22-50, 164-182, 495-526; bu çalışma, Hüseyin Nassâr tarafından *el-Meğâzi'l-ûlâ ve mü'ellifûha* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir [Kahire 1369/1949]); "Judeo-Arabic Relations in Pre-Islamic Times" (a.g.e., III [1929], s. 161-199); "Adi b. Zaid, the Poet of al-Hira" (a.g.e., IV [1930], s. 31-69); "Ibn Quteiba's Uyûn al-Akhbar" (a.g.e., IV [1930], s. 171-198, 331-362, 487-530; V [1931], s. 1-27, 194-224). Bunların dışında müellifin *The Encyclopaedia of Islam* ve *Encyclopaedia Judaica* gibi ansiklopedilere İslâm ile ilgili yazmış olduğu maddeleri de bulunmaktadır (eserlerinin bir listesi için bk. W. J. Fischel – S. D. Goitein, *Josef Horovitz: 1874-1931*, Kudüs 1932; *Bibliographie der deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde*, XIV [1992], s. 524-527).

BİBLİYOGRAFYA :

W. J. Fischel – S. D. Goitein, *Josef Horovitz: 1874-1931*, Kudüs 1932; J. Fück, *Die arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 313-314; B. Horovitz, "Horovitz, Josef (Chajim)", *Neue Deutsche Biographie*, Berlin 1972, IX, 641-642; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 432-433; Bedevî, *Meşû'atü'l-müsteşrikîn*, s. 433-434; *Bibliographie der deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (haz. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, XIV, 524-527; S. D. F. Goitein, "Josef Horovitz", *Isl.*, XXII (1934), s. 122-127; "Horovitz, Josef", *EJd.*, VIII, 980-981.

Ziya YILMAZER

HOROZLU HAN

Konya yakınında
Selçuklu dönemine ait kervansaray.

Şehrin kuzeyinde yer alan Ruzbe Ovası mevkiinde ve Konya-Akşehir karayolu-nun 200 m. solunda bulunmaktadır; he-men önünden demiryolu geçer. Yapı, es-

ki kervan yolu üzerindeki Konya'ya en yakın (7 km. kadar) konaklama yeri olmasından dolayı önem taşır.

Taçkapı girişi açıklığının üstüne yerleştirilen üç dilimli mermer kitâbe taşı yazısızdır. Hanın ilk defa Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-ʿârifin*'inde (II, 175) Rûzbe (Rûzbe) Hanı şeklinde rastlanan isminin önce İrûzbe'ye, sonra Orozlu'ya ve daha sonra da Horozlu'ya dönüştüğü kabul edilmektedir (Konyalı, s. 1046). Eflâkî'nin kullandığı isme göre hanın bânisinin, kendisinden bir asır önce yaşayan Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in (1237-1246) câmedârı ve II. İzzeddin Keykâvus'un (1246-1249 müstakil, 1249-1262 müsterek) atabeyi Emîr Esedüddin Rûzbe olması gerekir. Bu zatın Konya'da günümüze ulaşmayan bir medrese ve bir de han-kah yaptırdığı bilinmektedir. Bu durumda kervansarayın diğerleriyle birlikte Esedüddin Rûzbe'ye atabeylik verilmesinden öldürülmesine kadar geçen kısa sürede, yani 1246-1249 yılları arasında yaptırıldığı ve belki kitâbesinin de bu yüzden yazılmadığı ileri sürülebilir.

Uzun bir süre harabe durumunda kalan han 1956'da onarılmış, 1971 yılında da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından rölövesi çıkarılarak restore edilmiştir; halen bakımlı bir durumdur. Yapı 26,70 × 25,50 m. boyutlarında kareye yakın dik-dörtgen planlıdır ve bugünkü görüntüsüyle avlusuz kapalı tip kervansaraylara örnek teşkil etmektedir. Taçkapı doğu duvarının ortasındadır ve cepheden öne, çatı seviyesinden yukarı taşkın yapılması sebebiyle âbidevi bir görünüm sergilemektedir. Kademeli silmelerle çerçeve-len giriş basık kemerlidir ve yuvarlak kemerli derin bir niş içine alınmıştır. Kapının yanlarında kemerlere destek veriyormuş izlenimi bırakan yüksek kaideli

ve bezemesiz başlıklı iki ince sütun bulunmaktadır; mihrabiye çeyrek kubbe şeklinde kavsaralara sahiptir.

Yapının içi, her sırada dörder adet olmak üzere dört sıra pâyeye ile kapıya dik gelecek şekilde uzunluğuna beş sahna ayrılmıştır. Orta sahnı boylamasına kavgalı bir beşik tonoz, diğerlerini ise enlemesine düz beşik tonozlar örtmektedir. Giriş eksenindeki sahnın ortasına rastlayan kare mekânın üzerine pandantiflerle geçişi sağlanan yüksek kasnaklı küçük bir kubbe, onun üzerine de dış örtü olarak basık sekizgen piramit şeklinde kurşunlu bir külâh oturtulmuş ve kasnağının dış yüzü çift renkli taşlarla kaplanıp her kenarına birer mazgal açılmıştır. Binanın kuzey ve güney yan duvarlarında da içeriye ışığın girdiği dörder mazgal bulunmaktadır. 1,30 m. kalınlığındaki duvarlar yukarı taşkın ağır payandalarla desteklenmiş olup yapıya bir kale görünümü vermektedir. Az miktarda devşirme malzemenin kullanıldığı duvarların iç ve dış yüzleri düzgün kesilmiş beyaz Gödene taşı, kırmızımsı Sille taşı ve açık mavimsi taşlarla örülmüş, aralara harçla pekiştirilmiş moloz dolgu yapılmıştır.

Hanın, taçkapısındaki zarif sütunçeler ve kavsara tonozunu bağlayan kuşatma kemerinin köşeliklerindeki gülbezeler dışında süslemesi yoktur. Mihrabiye kavsaraları ile gülbezelerin işlemleri tamamlanmamış gibidir. Bu durum diğer bazı süslemelerin de tasarlandığını, fakat yapılmasının boş bırakılan kitâbenin yazılması gibi gerçekleştirilemediğini düşündürmektedir; aynı durumu avlu için de söylemek mümkündür. Yapının içinde pâyeye, kemer ve duvarların değişik yerlerine kazınmış çeşitli taşı işaretlerine rastlanır.

Horozlu Han –
Konya